दैनिक साम्ययोग-

विनोबा-वार्ता

मासिक वर्गणी १.५० न. पै.

अंक : ९५) वर्धा, सोमवार ता. ६ जुलई १९६४ (मूल्य ५ न.पै.

अनिकेत

विनोबांची महिलाश्रमला अवचित भेट

नालवाडीच्या बुद्ध मंदिराचे दर्शन घेतले.

कवि म्हणतो, "जो सोवत है सो खोवत है". गोपुरीवासीयांची स्थिति आज (३ जुलै-शुक्रवार) अशीच झाली. पहाटे साडेतीन वाजतां सारी गोपुरी निद्रा देवीच्या आधीन होती. आणि त्यावेळी विनोबा आपल्या दोन सेवकांचे हात धरून गोपुरीच्या रस्त्यानें महिलाश्रमाकडे चालले होते.

पहाटे म्हणा की रात्री म्हणा, २ वाजून दहा मिनिटांनी बाबांनी आपल्या जय-विजयना सांगितले कीं अडीच वाजतां महिलाश्रमला जायला निघूं. बिचारे सेवक. अंथरुणें आवरून, जरूरी वस्तु बरोबर घेई पर्यंत अडीच वाजले. अडीच वाजतां यात्रा सुरु झाली.

रस्ता पूर्ण शांत होता. चिटपाखरुहि नव्हतें त्या नागपूर-वर्धा रोडवर. नुकताच पाऊस पडून गेला होता. आकाश स्वच्छ होते. हवेत आल्हाददायक थंडावा होता. पावणेदोन घंट्यात महिलाश्रम गाठले.

बिचारे महिलाश्रम, त्यांना काय माहीत की आज सकाळी डोळे उघल्याबरोबर साधुसंताचे दर्शन होणार आहे म्हणून. महिलाश्रमचे निवासीपण साखरझोपेत होते. बाबा गेले ते थेट आपल्या आवडत्या गच्चीवर. १९२३ ते ३१ पर्यंत सतत नऊ वर्षे ह्याच ठिकाणी कर्म साधना झाली होती. त्या शांतवेळी त्या गच्चीवर मग भजनांची धून लागली. गायक होते बाबा व श्रोताहि होते बाबा. दोघे सेवक कामात गुंतले होते. नास्त्याची व्यवस्था करायची होती. तोंड धुण्याचीहि व्यवस्था करायची होती.

आतापर्यंत ही बातमी महिलाश्रमाच्या घरकुलातून जाऊन पोचली होती. हळूहळू मंडळी जमू लागली. प्रार्थनेची वेळ होत आली होती. प्रार्थना झाली· गोष्टी बाता झाल्या. आणि बाबा परत निघाले.

नास्ता अजून व्हायचा होता.
"नास्ता घेणार नं ?"

"इथे नाही."

आणि यात्रा सुरु झाली.

आतां सहा वाजले होते. गोपुरी अजूनहि पूर्ण जागृत झाली नव्हती. कांही जागे होते त्यांनी बाबांना पाहिले. पण बाकी 'जो सोवत है सो खोवत है। जे जागे होते त्यांनाहि अुडत अुडतच दर्शन झाले. कारण गोपुरीतून बाबा पळतच गेले. गोपुरी ओलांडल्यानंतर म्हणाले. कुणाला कळले नाही न ?'

'नास्ता घेणार का ?' रस्त्यांत परत विचारले. "आपल्या घरी घेऊ." पवनार अजून चार मैल दूर होते. म्हणून परत प्रश्न केला, "तेथे पोहचल्यावर घ्यायचे म्हणजे फार उशीर होईल."

तूं घर म्हणजे कोणचे घर समजलास ?"

"पवनार"

"नाही. नालवाडी."

नालवाडीला बाबा पांच वर्षे होते. जेथे त्यांची छोटीशीं झोपडी होती तेथे आतां अेक मोटा चबुतरा आहे. तेथें बसून बाबांनी दही घेतले. दही महिलाश्रमातून आणले होते. अेका घरांतून दही, अेका घरांतून मधु, अेका घरातून वाटी अशा वस्तु गोळा करण्यात आल्या होत्या. नेहमीचा ठराविक सेट सेवकाजवळ नव्हता, कारण 'विदाअूट नोटिस' पूर्व-सूचनेशिवाय यात्रा सुरू झाली होती.

नास्ता खाणे झाल्यावर बुद्ध-मंदिरांत बुद्ध दर्शन घेतले. बुद्ध मंदिरात अेक चित्र होते, वाघ पाणी पीत आहे. त्या चित्राकडे पाहून बाबा म्हणतात "दुसऱ्या बाजूला गाईचे असेच चित्र हवे" व वर मग लिहुन ठेवायला हवे जे ज्ञानदेवांनी म्हटले आहे.

"गाईची तृषा हरू, की व्याघ्रा विष होऊनी मारू अैसे नेणेंचि गा करू, तोय जैसे". नालवाडीच्या लोकाबरोबर गोष्टी झाल्या. आणि मग यात्रा पवनारच्या मार्गाला लागली.

'आज आमच्या घरी आम्ही नास्ता केला'

'हो'

अेका घरांत जाअून बसलो. प्रार्थना केली. दुसऱ्या घरांत नास्ता केला. आमची पुष्कळ घरे आहेत. ह्या इथे पांच घरे आहेत. १९२१ पासून अेक दीड वर्षे मगनवाडी नंतर बजाजवाडी त्यानंतर कॉटन मार्केट नंतर महिलाश्रम. तेथे दहा वर्षे राहिलो. त्यानंतर. चार वर्षे नालवाडी व नंतर पवनार. जो अनिकेत है अुसको घर की क्या कमी है ? सारी दुनिया ही अुसका घर है।

—कालिंदी

---o---

ग्रामदानात खादी वापर

सरकारची मदत–

मध्यवर्ती सरकारने सबंध भारतांत हात सूताची विणाई मोफत करवून देण्याचें ६ एप्रिल १९६४ पासून प्रत्यक्षांत सुरवात केल्यानें; ज्यांचा स्वत:चा कापूस आहे व मेहनत आहे त्यांना तर खादी मोफतच मिळण्याची सोय झालेली आहे. तसेंच ज्यांची फक्त मेहनत आहे त्यांना कापसाच्या किमतींतच म्हणजे १ किलो रुईंत ६ मीटर कापड मिळूं लागलेलें आहे. जे गांवकरी असे असतील कीं, जे स्वत: कांतत नाहीत पण स्वत:चा सहकाराचा भाग म्हणजे कापूस वगैरे देऊं शकतात व मजूरी देऊन कांतवून घेतील त्यांनाही साधारणत: वापरासाठीं लागणारी खादी स्वस्तच पडणारीं–परवडणारी मिळणार आहे.

सूताच्या मोबदल्यांत खादी

जे गांवकरी स्वत:च्या वस्त्रपूर्तीसाठीं फुरसतीच्या वेळाचा पूर्ण उपयोग करून घरची रुई वापरून अगर खादी भांडारांतून पेळू घेऊन सूत कांततात; त्यांना स्वत:चेच सूताचें कापड विणून मिळण्यांत खादी केंद्राकडून विलंब होतो; म्हणून सूत घेऊन त्याहिशेबांत खादी ताबडतोब देण्याची व्यवस्था सर्व प्रमाणीत खादी भांडारांतून व उत्पत्ति केंद्रांतून झालेली आहे.

सूताच्या मोबदल्यांत खादी ताबडतोब घेण्यांत दुसराही एक फायदा लक्षांत घेण्याजोगा आहे. तो असा–विणकरांना लांबताणा विणावयास दिला असतां खादी विणणाऱ्या विणकरांना विणकामाची मजूरी देणें खादीचें कापड जराहि महाग न विकण्याची पाळी येतां सहजपणें सोयीचें झालेले आहे. अंबर चरख्यावरील सूत मजबूत असते ते लांब ताण्याला वापरायचेव किसान चरख्याचे बाण्यासाठी वापरले तर खादी परवडणारीच झाली आहे.

पू. विनोबांचें प्रयत्न

वरील प्रमाणें जवळ जवळ मोफत म्हणा अगर स्वस्त खादी म्हणा मिळवून देण्यांत सरकार दरबारांत पू. विनोबांनीं आपलें वजन खर्च करून सर्व ग्रामवासियांची–शहरवासीयांची सोय करून दिलेली आहे.

तेंव्हां आतां आमचे कर्तव्य

पू. विनोबांनी केलेल्या प्रयत्नाला यशप्राप्ति मिळवून देणें हेच सक्रीय सहानुभूतीचें कर्तव्य ठरूं शकते.

ग्रामदानी गांवासाठीं खादी वापराचा विचार–

दि. ३ जूलाई १९६४ च्या साम्ययोग साप्ता. च्या ३४ व्या अंकांत 'ग्रामदानी गांवांत लोकांनीं ताबडतोब काय करावे ?' ह्याबाबत जे सुलभपद्धतीनें ९ मुद्दे जाहीर केलेलें आहेत, त्यांतच १० व्या मुद्याची भर जुनाच विचार पण राहून गेलेली गोष्ट म्हणजे खादीचा वापर पुरेपूर गांवांतून व्हावा; ज्यामुळें ज्यांना फुरसतीचें वेळीं काम नाहीं, त्यांना सहजपणें मजूरी खादीच्या कार्यानें मिळवून देणें शक्य होईल. हा विचार पू. विनोबांनीं फारच तीव्रतेनें आम्हा कार्यकर्त्यांच्या समोर फार तळमळीच्या शद्बांत अलीकडे मांडण्यास सुरवात केलेली आहे.

श्री कृष्णदास भाई गांधी महामंत्री अ. भा. खादी ग्रामोद्योग ग्रामस्वराज्य समिति (सर्व सेवा संघ) हे मुद्दाम बनारसला अहमदाबादहून जात असतांना मार्गात वर्धा येथें दि. २ व ३ जुलाईला थांबलें व त्यांनीं पवनारला पू. बाबांच्या मुक्कामावर जाऊन आम्हा कार्यकर्त्यांसह विनोबांनी भेट घेतली असतां, त्या भेटीचें फलित हेंच निघाले कीं, ग्रामदानीगांवांतून ताबडतोब माग–विणकर–चरखे–पेळू व कताई शिक्षक पाठवून गांवकऱ्यांच्या फुरसतीचा वेळ ध्यानी घेऊन कताई शिक्षण द्यावे व त्यांच्या सूताचें कापड त्यांच्याच समक्ष त्यांच्याच गांवांतून विणून मिळूं शकते किंवा त्यांच्या सूताच्या मोबदल्यांत ताबडतोब खादी मिळूं शकते हें दर्शन. गांवकऱ्यांना करवून द्यावें.

आज्ञापालन–

पू. विनोबा हे ज्यांचे ज्यांचे श्रद्धेचें स्थान बनलेलें आहेत, त्या कार्यकर्त्यांचे तसेंच ग्रामदानी गांवांतील गांवकरी व नेते ह्यांचे कर्तव्य झालेलें आहे कीं, त्वरित त्यांचा आदेश पालन होईल ह्या दृष्टीनें कार्याला लागणें हेंच आजचें प्रथम कर्तव्य ठरत आहे.

वरील आज्ञापालनाची पूर्ति करतांना सर्व खादी संस्थांचा–खादी ग्रामोद्योग कमीशन–महाराष्ट्र स्टेटखादी ग्रामोद्योग मंडळ, जिल्हापरिषद व गांवकरी बंधू भगिनीं यांचा सक्रिय सहकार मिळणारच असल्यानें हें काम फारच सोपे वाटूं लागलेलें आहे.

ज्या गांवांतून सहजपणें विणकर राहूं शकेल व त्याचे विणकाम चालूं शकेल अशी उपयुक्त जागा (लहान–मोठी) मिळूं शकेल त्यागांवांत ताबडतोब विणकाम सुरुं करण्याचा आदेश झाला. त्याप्रमाणें जेथून मागणी येईल त्यागांवीं, तसेंच अन्यगांवांतून पाहणी करण्याचें काम सुरुं करुन प्रारंभ होत आहे. त्याचप्रमाणें चरखाकताई शिक्षणाचें वर्गही पण लवकरच सुरुं करणें आहेत. १ ऑगस्ट १९६४ लोकमान्य टिळकांच्या पूण्यतिथीचा महत्वाचा दिवस आहे. १५ ऑगस्ट स्वातंत्र्यदिन आहे. लोकमान्य टिळक व स्वातंत्र्य प्राप्ति ह्यांचे संबंध कीति जवळचें आहेत हें सर्वश्रुतच आहे. तेव्हां ह्या शुभ दिनापावेतों कामाला उत्तम सुरवात झालेली आहे हें दाखवूं शकण्यांतच आपणां सर्वांचीच शोभा आहे.

आव्हान–

खादी प्रेमी कार्यकर्त्यांनीं, संबंधींत संस्थानीं वर्धा – नागपूर भंडारा व अमरावतीं जिल्हांतील ग्रामदानीं गांवांतील गांवकऱ्यांनी व तसेंच अन्य गांवकरी व शहरवासी जनतेनें हें आव्हान स्विकारून हे कार्य यशस्वी करून दाखवावे हीच नम्र विनंति आहे.

वर्धा, नागपूर, भंडारा व अमरावती जिल्हयांतील सर्व प्रमाणित खादी भंडारांतून पेळू–रुई–कताईसाहित्य–व सूताच्या मोबदल्यांत खादी मिळूं शकेल ही व्यवस्था झालेली आहे, त्याचा ही लाभ इच्छुक घेऊं शकतात.

शंकर बेले

(क्रमश: चालू अंक नं. ९३ वरून)

कार्यकर्त्यांसोबत विनोबांचे चिंतन

आश्वासनाच्या जमिनीचे वाटप १ जुलै पासून करु आणि त्याचवेळी ग्रामदानाचा पण प्रयत्न करू आजपर्यंत आमची मुख्य शक्ति वाटपाच्याच कामात लागली आहे.

विनोबा– चांदा वाल्याकडून काय काम झाले ते कळायचे आहे.

चंदूसिंग नाईक–विनोबा स्वागत समिति बनविण्याचा प्रयत्न चालला आहे. मुख्यमंत्री श्री. वसंतराव नाईक ह्यांनी समितीचे अध्यक्ष बनण्यास संमती दिली आहे. ते युरोपात दौऱ्यावर गेले आहेत. तेथून आले म्हणजे ते लगेच आपणाला भेटणार आहेत. ते बाहेर गेल्यामुळे त्यांची इच्छा आहे की यवतमाळ जिल्हयाला पूर्वतयारीसाठी आपण अधिक अवधि द्यावा.

विनोबा–मुख्यमंत्र्याच्या जिल्हयात जायचे तर १००% किमान ९०–८०% काम झाले पाहिजे.

तुम्ही अेक लाख अेकर जमीन वाटली म्हणजे फार थोड्या लोकांना जमीन द्यावी लागणार. तेव्हा येथे ग्रामदानाचे काम अधिक व्हायला हवे. तुमच्या जिल्हयात गावे किती आहेत ?

चंदुसिंग–रेव्हेन्यू गावे १५०० आहेत. आणि ११०० गावातून जमिनीचे दान तरी मिळाले आहे किंवा तेथे वाटप तरी झाले आहे. ७५% गावात काम झाले आहे. १२ लाख लोकसंख्या ह्या जिल्हयाची आहे.

विनोबा– जास्त काम कोणत्या तालुक्यात झाले आहे ?

चंदुसिंग नाईक– केळापूर. त्याला पांढरकवडाहि म्हणतात.

विनोबा– पुसद तालुक्याचे काय ? (मुख्य मंत्र्याचा तालुका)

चंदुसिंग नाईक– पुसद तालुक्याचा नंबर दुसरा आहे.

विनोबा–ठीक आहे. २१ जुलैला या तेव्हा पुढच्या कार्यक्रमा बाबत बोलू.

ता. २१ जुलै पर्यंत विनोबा परंधाम पवनार येथेच राहतील पण मधून मधून जवळपासच्या खेड्यातून फेरफटका करण्याचा त्यांनी विचार बोलून दाखविला.

परंतु त्यांनी अधिक चालू नये व शक्यतोवर परंधाम आश्रमातच रहावे अशी कार्यकर्त्यांनी त्यांना विनंती केली.

संपादक :–श्री. गोपाळराव काळे, श्री. वसंतराव बोंबटकर,
प्रकाशक:–श्री. वसंतराव बोंबटकर,
मुद्रक:–श्री. भा. जोशी, भास्कर प्रेस, वर्धा.
स्वामित्व:–महाराष्ट्र सर्वोदय मंडळ, मुंबई.

साम्ययोग : दैनिक ता. ६-७-६४ अ.९५ र.नं ए.न.२९५

विनोबा वार्ता, मगनवाडी, वर्धा (म. राज्य)

श्री. आचार्य विनोबाजी भावे

पवनार